

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (2504-2509) และที่ 2 (2510-2514) การวางแผน และดำเนินการพัฒนาการเกษตรได้เน้นการก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานในการผลิต และการตลาดสร้างระบบชลประทาน (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, 2532) ผลจากการพัฒนาระบบชลประทานที่ได้ดำเนินการติดต่อกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่าประเทศไทยมีโครงการระบบชลประทานทุกประเภททั้งขนาดใหญ่ และขนาดกลาง กระจายไปตามลุ่มน้ำต่าง ๆ ทั่วประเทศ 26 ลุ่มน้ำ โดยเป็นโครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลาง รวม 802 โครงการ และมีเนื้อที่ทำการเกษตรที่อยู่ในเขตชลประทานประมาณ 25.8 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.84 ของพื้นที่ถือครองการเกษตร (อนันต์ คาโลคม, 2538) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลางทั้งสิ้น 255 โครงการ มีพื้นที่ชลประทาน 2,833,570 ไร่ หรือร้อยละ 5.08 ของพื้นที่ถือครองการเกษตรของภาค มีชลประทานขนาดเล็ก 3,725 โครงการ รวมเป็นพื้นที่ได้รับประโยชน์ 1,952,255 ไร่ นอกจากนี้ยังมีสถานีสูบน้ำไฟฟ้าทั้งสิ้น 485 สถานี พื้นที่ส่งน้ำรวมทั้งสิ้น 822,820 ไร่ (สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2538) และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มบริหารการใช้น้ำ สมาคมผู้ใช้น้ำและสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ (ไพศาล ช่วงฉ่ำ, 2534) มีฐานะเป็นนิติบุคคล ซึ่งที่ผ่านมาเมื่อมีการจัดตั้งสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำไม่ค่อยมีกิจกรรม ไม่มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการน้ำในระดับไร่นา ประกอบกับระบบคูส่งน้ำไม่สมบูรณ์ (อนันต์ คาโลคม, 2538) จึงทำให้ประสิทธิภาพของการใช้น้ำจากโครงการชลประทานเพื่อการเกษตรได้เพียงร้อยละ 30 เท่านั้น (มูลนิธิโลกสีเขียว, ม.ป.ป.) การที่ไม่มีการนำน้ำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะน้ำเพื่อการเกษตรอาจเป็นเพราะขาดการวางแผนทั้งด้านการผลิตและการตลาด ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือ การใช้และบำรุงรักษา โดยสาเหตุที่สำคัญ คือ ปัญหาการมีส่วนร่วมของราษฎร ปัญหานี้ทำให้โครงการที่หน่วยงานราชการเป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างขึ้นเองบางโครงการไม่เป็นไปตามความต้องการของราษฎร ราษฎรขาดความรู้สึกรับรู้ในการเป็นเจ้าของ ขาดความรัก

หวงแทน และขาดความรับผิดชอบในการใช้ประโยชน์และบำรุงรักษา ยังผลให้ไม่มีการใช้ประโยชน์ของแหล่งน้ำอย่างเต็มที่ (กองพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม, กรมการพัฒนาชุมชน, ม.ป.ป.)

โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นโครงการอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เก็บกักน้ำเพื่อการชลประทาน (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์, 2535) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งน้ำสนับสนุนการปลูกพืชในฤดูฝนประมาณ 314,300 ไร่ ส่งน้ำให้การเพาะปลูกพืชในฤดูแล้ง ประมาณ 200,000 ไร่ และลดปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เพาะปลูกในฤดูฝน (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว, โครงการการจัดการน้ำในระดับไร่นา ระยะที่ 2, 2533) ซึ่งมีแผนการพัฒนากเกษตร คือ การเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรโดยการสนับสนุนตามวัตถุประสงค์ดังนี้คือ การเพิ่มผลผลิตการปลูกพืชต่อหน่วยพื้นที่ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง การปลูกพืชหลัก ๆ ในช่วงฤดูแล้ง การปลูกพืชหลาย ๆ ชนิดในฤดูฝนและฤดูแล้ง การก่อตั้งกลุ่มในการช่วยเหลือตนเอง และการเสริมสร้างกลุ่มผู้ใช้น้ำให้เกิดความเข้มแข็งโดยการสนับสนุนให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และซ่อมบำรุงระบบส่งน้ำในระดับแปลงนาด้วยตนเอง กระตุ้นให้เกษตรกรเปลี่ยนแปลงการผลิตแบบเดิมมาเป็นการผลิตตามความต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น ส่งเสริมแนะนำการปลูกพืชพันธุ์ใหม่ ๆ และส่งเสริมการปลูกข้าวอายุสั้นในฤดูฝนแทนการปลูกข้าวอายุยาว เพื่อการเก็บเกี่ยวเร็วขึ้นในปลายเดือนตุลาคม และให้โอกาสแก่เกษตรกรได้ทำการเพาะปลูกพืชฤดูแล้ง ได้แก่ พืชผักต่าง ๆ และข้าวซึ่งสามารถที่จะเก็บเกี่ยวก่อนฤดูฝนในปีถัดไป และสามารถขายได้ในราคาดี โดยมีแนวทางดำเนินงานด้านสังคม กิจกรรมหลักคือ การก่อตั้งและเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ใช้น้ำแล้วพัฒนาเป็นกลุ่มบริหารการใช้น้ำ สหกรณ์ผู้ใช้น้ำ และสมาคมผู้ใช้น้ำ ตามลำดับ

ในพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาวตั้งอยู่ในเขต 3 อำเภอ คือ อำเภอยางตลาด อำเภอเมืองและอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย 13 ตำบล รวม 329 หมู่บ้านมีประชากรรวม 141,035 คน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 34,516 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 90 ของครัวเรือนทั้งหมด มีกลุ่มผู้ใช้น้ำรวม 28 กลุ่ม ซึ่งอยู่ในบริเวณคลองสายใหญ่ฝั่งซ้าย 12 กลุ่ม และคลองสายใหญ่ฝั่งขวา 16 กลุ่ม กลุ่มผู้ใช้น้ำทั้งหมดเป็นกลุ่มบริหาร (โครงการพัฒนาชลประทานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2537) ซึ่งการพัฒนาองค์กรผู้ใช้น้ำมีจุดมุ่งหมายที่จะให้มีบทบาทหน้าที่หลัก 3 ประการ คือ 1) การบริหารจัดการน้ำและบำรุงดูแลรักษาระบบชลประทาน 2) วางแผนและประสานการผลิตในพื้นที่ และ 3) ประสานงานด้านธุรกิจและการตลาด ผลจากการดำเนินงานส่งผลให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มมีความรู้ความเข้าใจในการใช้น้ำชลประทาน รู้จักหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี และร่วมกันทำกิจกรรมกลุ่มให้มีประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตรสูงขึ้น อีกทั้งให้ความร่วมมือประสานงานกับ

เจ้าหน้าที่สนามด้วยดีในการใช้น้ำและบำรุงรักษาระบบชลประทาน จึงนับว่ากลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานเป็นสถาบันเกษตรกรที่สำคัญยิ่งของโครงการชลประทาน รวมทั้งกลุ่มจะก้าวไปสู่การยกฐานะเป็นนิติบุคคล เพื่อสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมในกลุ่มของสมาชิกเอง (ปุษนีย์ จำเริญศักดิ์ศรี, 2536) แต่กลุ่มบริหารการใช้น้ำยังประสบปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องได้รับการค้นหาสาเหตุและวางแผนดำเนินการแก้ไขด้วยการสนับสนุนให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมและพัฒนาเพื่อตัวเกษตรกรผู้ใช้น้ำเอง ซึ่งปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน ยังประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ 1) สมาชิกไม่เคารพกฎกติกากลุ่ม 2) สมาชิกไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง 3) การทำลายอุปกรณ์บังคับน้ำ 4) ผู้นำไม่มีความรับผิดชอบ และ 5) ผู้นำไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ และไม่มีเวลาบริหารกลุ่ม (ไพศาล ช่วงฉ่ำ, 2535)

จากการประเมินผลการพัฒนาองค์กรผู้ใช้น้ำโดยโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาวสามารถแบ่งระดับขั้นตามคุณภาพของผลการดำเนินงานของกลุ่มบริหาร ออกเป็น 3 ระดับ คือ กลุ่มที่มีผลการดำเนินงานมาก (กลุ่มระดับ A) มี 7 กลุ่ม กลุ่มที่มีผลการดำเนินงานปานกลาง (กลุ่มระดับ B) มี 13 กลุ่ม และกลุ่มที่มีผลการดำเนินงานน้อย (กลุ่มระดับ C) มี 8 กลุ่ม (ปุษนีย์ จำเริญศักดิ์ศรี, 2536) แนวทางที่จะสนับสนุนเพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและดำเนินการกิจกรรมของกลุ่มบริหารการใช้น้ำด้วยการศึกษา ปัจจัยที่มีส่วนสัมพันธ์กับการเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มบริหารการใช้น้ำ ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มบริหารการใช้น้ำสามารถแก้ไขปัญหาและดำเนินงานได้ผลตามเป้าหมายด้วยตัวเกษตรกรผู้ใช้น้ำเอง ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงได้เลือกกลุ่มบริหารการใช้น้ำที่มีผลการดำเนินงานมาก (กลุ่มระดับ A) ซึ่งคาดว่าจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบพิจารณาปรับปรุงวางแผนการดำเนินงานพัฒนาการบริหารการใช้น้ำชลประทานที่เป็นอยู่ คือ กลุ่มระดับ B และกลุ่มระดับ C ให้เป็นสถาบันผู้ใช้น้ำที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืนตามนโยบายการพัฒนาสถาบันเกษตรกร และการพัฒนาการเกษตรชลประทานต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

1.2.1 ลักษณะพื้นฐานบางประการทางสังคมเศรษฐกิจ สภาพทางกายภาพของพื้นที่รับน้ำ การได้รับการส่งเสริมและการสื่อสารของสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ

1.2.2 การเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรม การได้รับประโยชน์ และความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ

1.2.3 ปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ

1.2.4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้น้ำของสมาชิก

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตการวิจัย 2 ประเด็นด้วยกัน คือ

1.3.1 ขอบเขตของพื้นที่ที่เป็นแหล่งข้อมูล ได้กำหนดให้กลุ่มบริหารการใช้น้ำ ในเขตโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เป็นกลุ่มบริหารการใช้น้ำที่มีผลการดำเนินงานมาก (กลุ่มระดับ A) จำนวน 8 กลุ่ม สมาชิก 3,878 คน ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำคลอง 3 อาร์แอลเอ็มซี (3R - LMC) กลุ่มบริหารการใช้น้ำพลังสามัคคีการเกษตร กลุ่มบริหารการใช้น้ำนาเชือกร่วมใจพัฒนา กลุ่มบริหารการใช้น้ำทุ่งศรีโพธิ์ทอง กลุ่มบริหารการใช้น้ำศรีบุญญาเจ้าท่า กลุ่มบริหารการใช้น้ำร่วมใจพัฒนาโซน 2 และกลุ่มบริหารการใช้น้ำทุ่งศรีเมืองทอง ตามผลการประเมินของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ สาเหตุที่ศึกษาเฉพาะกลุ่มบริหารการใช้น้ำที่มีผลการดำเนินงานมาก (กลุ่มระดับ A) ทั้งนี้เพราะกลุ่มดังกล่าวมีการดำเนินกิจกรรมมาก และต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้สามารถศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพล และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้น้ำของสมาชิก ตลอดจนการศึกษารังนี้ไม่ได้กระทำการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่มีผลการดำเนินงานปานกลาง (กลุ่มระดับ B) และกลุ่มที่มีผลการดำเนินงานน้อย (กลุ่มระดับ C)

1.3.2 ขอบเขตของเนื้อหาในการวิจัย ประกอบด้วย

3.2.1.1 ลักษณะพื้นฐานทางบางประการทางสังคมเศรษฐกิจ สภาพทางกายภาพของพื้นที่รับน้ำ การได้รับการส่งเสริมและการสื่อสารของสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ ประกอบด้วย

1) ลักษณะพื้นฐานบางประการทางสังคมของเกษตรกรสมาชิก ได้แก่ เพศ อายุ การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันต่าง ๆ การอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ตั้งกลุ่ม ระยะเวลารับน้ำชลประทาน อายุการเป็นสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ การเข้าร่วมประชุมเพื่อจัดตั้งกลุ่มบริหารการใช้น้ำ ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการกลุ่มบริหารการใช้น้ำหรือหัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำ (กลุ่มพื้นฐาน) ระดับความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่ม และระดับความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองในกลุ่ม

2) ลักษณะพื้นฐานบางประการทางเศรษฐกิจของเกษตรกรสมาชิก ได้แก่ จำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน จำนวนแรงงานการเกษตรในครัวเรือน ขนาดเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรต่อครัวเรือน ขนาดเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรในเขตชลประทาน ขนาดเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรนอกเขตชลประทาน การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทานในฤดูฝน การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทานในฤดูแล้ง รายได้จากภาคเกษตรที่คิดเป็นเงินสดต่อปี และการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร และรายได้นอกภาคเกษตรที่คิดเป็นเงินสดต่อปี

3) สภาพทางกายภาพของพื้นที่รับน้ำของเกษตรกรสมาชิก ประกอบด้วย ตำแหน่งพื้นที่รับน้ำในคูส่งน้ำ ลักษณะของพื้นที่รับน้ำ สภาพคูส่งน้ำเข้าแปลงนา และวิธีการรับน้ำ

4) การได้รับการส่งเสริมและการสื่อสารของเกษตรกรสมาชิก ประกอบด้วย จำนวนครั้งในการได้รับคำแนะนำเรื่องการส่งน้ำและการซ่อมแซมคูส่งน้ำจากเจ้าหน้าที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาวต่อปี จำนวนครั้งในการได้รับคำแนะนำเรื่องกิจกรรมกลุ่มจากเจ้าหน้าที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาวต่อปี วิธีการเยี่ยมและให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่โครงการส่งเสริมและบำรุงรักษาลำปาว บริการที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาวมากที่สุด เรื่องของข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกลุ่มที่ได้รับมากที่สุด แหล่งของข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกลุ่ม จำนวนครั้งในการได้รับคำแนะนำเรื่องกิจกรรมกลุ่มจากคณะกรรมการกลุ่มต่อเดือน จำนวนครั้งในการได้รับคำแนะนำเรื่องกิจกรรมกลุ่มจากสมาชิกกลุ่มหรือเพื่อนบ้านต่อเดือน การได้รับข่าวสารการทำกิจกรรมกลุ่ม และโอกาสในการได้รับการอบรมและทัศนศึกษาดูงานเกี่ยวกับกลุ่ม

1.3.2.2 การมีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้ น้ำของเกษตรกรสมาชิก การได้รับประโยชน์ และความพึงพอใจของเกษตรกรสมาชิก ประกอบด้วย

1) การมีส่วนร่วมกิจกรรมกิจกรรม ประกอบด้วย

(1) กิจกรรมด้านการกำหนดและการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับ ได้แก่ การแสดงความคิดเห็นในการออกกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม การแจ้งการไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม การชำระค่าธรรมเนียมกลุ่ม และการเสียค่าไหมปรับกรณีทำผิดกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม

(2) กิจกรรมด้านการจัดสรรน้ำและการกระจายน้ำ ได้แก่ การประชุมกลุ่มในหมู่บ้านหรือที่ทำการกลุ่ม การประชุมกลุ่มย่อยเฉพาะท่อส่งน้ำหรือคูส่งน้ำ การให้ข้อเสนอแนะในการจัดสรรน้ำระดับคลองซอย การให้ข้อเสนอแนะในการจัดสรรน้ำระดับคูส่งน้ำ และการรายงานความเสียหายการส่งน้ำต่อคณะกรรมการกลุ่มหรือเจ้าหน้าที่

(3) กิจกรรมด้านการบำรุงรักษาระบบท่อและระบบส่งน้ำและการกระจายน้ำ ได้แก่ การให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงซ่อมแซมคูส่งน้ำ การขุดลอกคูส่งน้ำ การสละแรงงานซ่อมแซมคูส่งน้ำ การพัฒนาคลองซอย การสมทบวัสดุอุปกรณ์ซ่อมแซมคูส่งน้ำ การสมทบเงินซ่อมแซมคูส่งน้ำ การรายงานความเสียหายของคูส่งน้ำต่อคณะกรรมการกลุ่มหรือเจ้าหน้าที่ และการเสียค่าบริการใหม่กรณีที่ไม่ได้เข้ามีส่วนร่วมซ่อมแซมคูส่งน้ำ

(4) กิจกรรมด้านการพัฒนาและส่งเสริมการผลิต ได้แก่ การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งประธานและคณะกรรมการกลุ่ม การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งหัวหน้ากลุ่ม การให้ข้อมูลในการปลูกพืชต่อคณะกรรมการกลุ่ม การเข้ารับการอบรมและทัศนศึกษาดูงานเกี่ยวกับกลุ่ม และการร่วมโครงการส่งเสริมการผลิตกับหน่วยงานต่าง ๆ

(5) กิจกรรมด้านการตลาดและธุรกิจ ได้แก่ การให้ข้อเสนอแนะในการจัดหาปัจจัยการผลิต การแจ้งความต้องการปัจจัยการผลิต การใช้บริการปัจจัยการผลิตจากกลุ่ม การใช้บริการสินเชื่อเพื่อการผลิตจากกลุ่ม การออกเงินสมทบหรือเงินสะสมเข้ากลุ่ม การแจ้งความจำนงค์การขายผลผลิตกับกลุ่ม การจำหน่ายผลผลิตกับกลุ่ม และการจัดกิจกรรมเพื่อหารายได้เข้ากลุ่ม

2) การได้รับประโยชน์ของเกษตรกรสมาชิก ประกอบด้วย

(1) การได้รับประโยชน์ด้านการจัดสรรน้ำและการกระจายน้ำ ได้แก่ การได้รับน้ำตามช่วงเวลาที่ต้องการใช้ การได้รับน้ำเพียงพอตามปริมาณที่ต้องการ การได้รับน้ำอย่างสะดวก การได้รับน้ำอย่างทั่วถึงและยุติธรรม และการได้รับน้ำตามรอบเวรที่กำหนด

(2) การได้รับประโยชน์ด้านการตลาดและธุรกิจ ได้แก่ การได้รับบริการปัจจัยการผลิตราคาถูกจากกลุ่ม การได้รับบริการสินเชื่อเพื่อการผลิตจากกลุ่ม การมีตลาดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรกับกลุ่ม และการได้รับเงินปันผลประจำปี

3) ความพึงพอใจของเกษตรกรสมาชิกต่อผลการดำเนินงานกลุ่มบริหารการใช้น้ำ

ได้แก่ การจัดสรรแบ่งปันน้ำระหว่างเกษตรกรสมาชิก ความสะดวกและความพอเพียงของปริมาณน้ำชลประทานที่ได้รับ การปรับปรุงซ่อมแซมคูส่งน้ำจากโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว การให้ความร่วมมือของเกษตรกรสมาชิกในการทำกิจกรรมกลุ่ม กฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มในการใช้น้ำ การควบคุมบังคับใช้กฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับกลุ่มของเกษตรกรสมาชิก การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว การปฏิบัติงานของ

คณะกรรมการกลุ่ม การให้บริการปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกรสมาชิก การให้บริการสินเชื่อเพื่อการผลิตแก่เกษตรกรสมาชิก

1.3.2.3 ปัญหา และข้อเสนอแนะของเกษตรกรสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ ประกอบด้วย

1) ปัญหาของเกษตรกรสมาชิกกลุ่มและปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม ประกอบด้วย

(1) ปัญหาของเกษตรกรสมาชิก ได้แก่ การไม่ได้รับน้ำตามช่วงเวลาที่กำหนด ปริมาณน้ำที่ได้รับเพื่อใช้ในแปลงนาไม่เพียงพอ ความไม่สะดวกของการรับน้ำชลประทานเข้าแปลงนา ความไม่ทั่วถึงและยุติธรรมของการได้รับน้ำระหว่างเกษตรกรสมาชิก การไม่ติดตามการส่งน้ำของเจ้าหน้าที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว-การปิดกั้นทางน้ำของเกษตรกรสมาชิก การลักขโมยน้ำของเกษตรกรสมาชิก และการไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบการรับน้ำของเกษตรกรสมาชิก การไม่ค่อยมีเวลาของเกษตรกรสมาชิกในการเข้าร่วมกิจกรรม การมีแรงงานทางเกษตรในครัวเรือนน้อย และการไม่ทราบข่าวการทำกิจกรรมของเกษตรกรสมาชิก

(2) ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม ได้แก่ การไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมกลุ่มของเกษตรกรสมาชิก การไม่ให้คำแนะนำเรื่องการรับน้ำจากเจ้าหน้าที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว คณะกรรมการกลุ่มขาดความเข้มแข็งในการปฏิบัติงาน และการดำเนินงานไม่มีความต่อเนื่อง

2) ข้อเสนอแนะของเกษตรกรสมาชิก ประกอบด้วย

(1) ข้อเสนอแนะของเกษตรกรสมาชิกต่อการดำเนินกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้น้ำ

(2) ข้อเสนอแนะของเกษตรกรสมาชิกต่อคณะกรรมการกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้น้ำ

(3) ข้อเสนอแนะของเกษตรกรสมาชิกต่อหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ชลประทานในการดำเนินงานกลุ่มบริหารการใช้น้ำ

การหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเกี่ยวกับเกษตรกรสมาชิกกับการเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้น้ำ ศึกษาเฉพาะกิจกรรมด้านการจัดสรรน้ำและการกระจายน้ำ และด้านการรักษาบูรณะซ่อมแซมระบบส่งน้ำและการกระจายน้ำ ไม่ได้ศึกษาความสัมพันธ์กับกิจกรรมด้านการพัฒนาและส่งเสริมการผลิต กิจกรรมด้านการตลาดและธุรกิจ และกิจกรรมด้านการกำหนดและการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม ทั้งนี้เพราะกิจกรรมด้านการกำหนดและการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับน้อยมาก

1.4 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ หมายถึง ปัจจัยที่เป็นมูลเหตุของการกระทำเพื่อสนับสนุน หรือยับยั้งให้เกิดการเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้น้ำของเกษตรกรสมาชิกที่สำคัญ 5 กลุ่ม คือ ปัจจัยด้านลักษณะพื้นฐานบางประการทางสังคมและเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสภาพทางกายภาพของพื้นที่รับน้ำ ปัจจัยด้านการได้รับการส่งเสริมและการสื่อสาร ปัจจัยด้านความพึงพอใจของเกษตรกรสมาชิกต่อผลการดำเนินงานกลุ่ม ปัจจัยด้านปัญหาของสมาชิก และปัญหาการดำเนินงานกลุ่ม

การเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรม หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกของสมาชิกในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มโดยตรง ได้แก่ การแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ให้ข้อเสนอแนะ การวางแผน การให้ข้อมูลข่าวสาร การเสียสละแรงงาน เงินทุนและวัสดุอุปกรณ์ เวลา การดูแลบำรุงรักษา การติดตามตรวจสอบ และการควบคุมการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อให้กิจกรรมกลุ่มบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมทั้งการเข้ามีส่วนร่วมในการใช้บริการ และการได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานกลุ่มบริหารการใช้น้ำ

กลุ่มบริหารการใช้น้ำ หมายถึง สถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานที่เกิดจากการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำ (กลุ่มพื้นฐาน) ในเขตต่งนี้เดียวกัน ที่เข้าทะเบียนเป็นกลุ่มบริหารการใช้น้ำในเขตโครงการต่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มบริหารการใช้น้ำที่มีผลการดำเนินงานมาก (กลุ่มระดับ A) หมายถึง กลุ่มบริหารการใช้น้ำที่ดำเนินกิจกรรมหลัก ๆ 3 กลุ่มกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมด้านการจัดการน้ำชลประทาน กิจกรรมด้านการดูแลบำรุงรักษา กิจกรรมด้านการบริหารองค์กรผู้ใช้น้ำ ที่มีผลการดำเนินงานมาก ตามวิธีการประเมินและผลการประเมินของโครงการต่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาวจังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มบริหารการใช้น้ำที่มีผลการดำเนินงานมาก (กลุ่มระดับ B) หมายถึง กลุ่มบริหารการใช้น้ำที่ดำเนินกิจกรรมหลัก ๆ 3 กลุ่มกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมด้านการจัดการน้ำชลประทาน กิจกรรมด้านการดูแลบำรุงรักษา กิจกรรมด้านการบริหารองค์กรผู้ใช้น้ำ ที่มีผลการดำเนินงานปานกลาง ตามวิธีการประเมินและผลการประเมินของโครงการต่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาวจังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มบริหารการใช้น้ำที่มีผลการดำเนินงานมาก (กลุ่มระดับ C) หมายถึง กลุ่มบริหารการใช้น้ำที่ดำเนินกิจกรรมหลัก ๆ 3 กลุ่มกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมด้านการจัดการน้ำชลประทาน กิจกรรม

ด้านการดูแลบำรุงรักษา กิจกรรมด้านการบริหารองค์กรผู้ใช้น้ำ ที่มีผลการดำเนินงานน้อย ตามวิธีการประเมินและผลการประเมินของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาวจังหวัดกาฬสินธุ์

เกษตรกรรมสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ หมายถึง ผู้ที่ได้รับประโยชน์ในทุกด้านจากการดำเนินงานของกลุ่มบริหารการใช้น้ำที่มีรายชื่อในทะเบียนกลุ่มผู้ใช้น้ำ (กลุ่มพื้นฐาน) และกลุ่มบริหารการใช้น้ำในเขตโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์

รายได้จากภาคเกษตรที่คิดเป็นเงินสด หมายถึง รายได้ที่คิดเทียบจากราคาและปริมาณผลผลิตในปีนั้น ๆ ที่เกษตรกรรมสมาชิกได้จำหน่ายไปแล้ว และคาดว่าจะจำหน่าย

รายได้จากนอกภาคเกษตรที่คิดเป็นเงินสด หมายถึง รายได้ที่คิดเป็นเงินสดจากการประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้าง ค้าขาย เป็นต้น ในปีนั้นๆ

คณะกรรมการกลุ่มบริหารการใช้น้ำ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกกลุ่มเพื่อเป็นตัวแทนในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น การบริหารการดำเนินงาน การควบคุมการติดตาม และการประสานงาน เพื่อให้การดำเนินงานกลุ่มบริหารการใช้น้ำบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อันได้แก่ ผู้ที่เรียกว่า ประธานกลุ่ม คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ

การได้รับประโยชน์จากการเป็นสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ หมายถึง การได้รับผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม เช่น การได้รับน้ำตรงเวลาที่ต้องการใช้ การได้รับน้ำอย่างทั่วถึงและยุติธรรม การได้รับบริการสินเชื่อเพื่อการผลิตจากกลุ่ม การได้รับบริการปัจจัยการผลิตจากกลุ่ม การได้รับคำแนะนำช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ คณะกรรมการกลุ่ม หรือสมาชิก ฯลฯ

ปัจจัยด้านสภาพทางกายภาพของพื้นที่รับน้ำ หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพของพื้นที่ทำการเกษตรของสมาชิกในเขตชลประทานที่มีความเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์จากระบบส่งน้ำ การกระจายน้ำ และการระบายน้ำ

ปัจจัยด้านการได้รับการส่งเสริมและการสื่อสาร หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพและโอกาสในการได้รับคำแนะนำ ช่วยเหลือ และบริการด้านความรู้ข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับกิจการการชลประทาน และกิจการกลุ่มบริหารการใช้น้ำจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

1.5 สมมติฐานในการศึกษา

ผลการดำเนินงานของกลุ่มบริหารการใช้น้ำจากข้อมูลในเอกสารพบว่า กลุ่มบริหารการใช้น้ำเกือบทั้งหมดมีการดำเนินกิจกรรมที่เน้นหนัก 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมด้านการจัดสรรน้ำและการกระจายน้ำ และ 2) กิจกรรมด้านการบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมระบบส่งน้ำและการกระจายน้ำ

ดังนั้นการวิจัยเรื่องนี้จึงตั้งสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวกับเกษตรกรสมาชิกกับการดำเนินงานของกลุ่มบริหารการใช้น้ำทั้ง 2 ด้านดังนี้

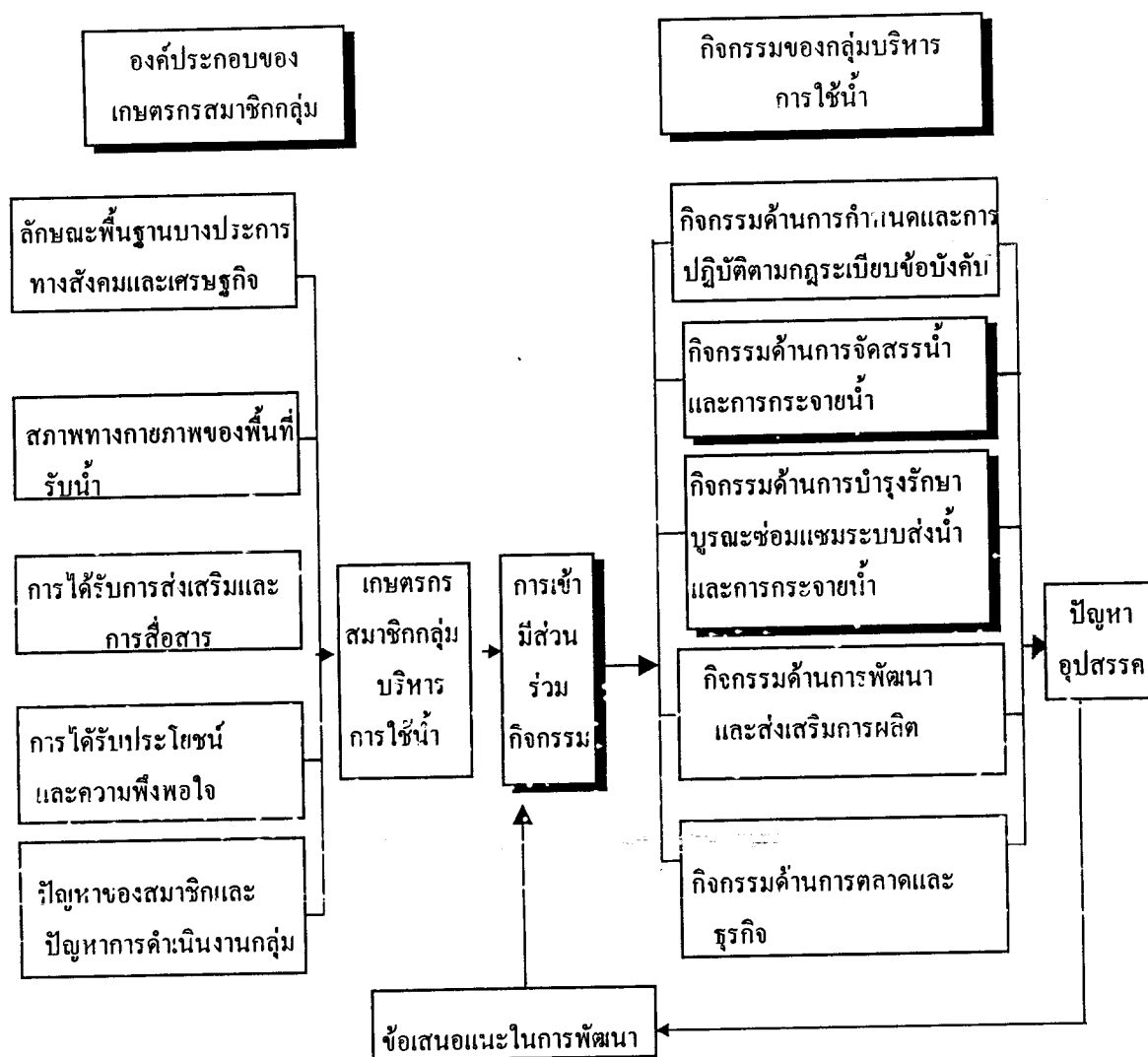
สมมติฐานข้อที่ 1 การเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้น้ำของเกษตรกรสมาชิกในด้านการจัดสรรน้ำและการกระจายน้ำ และ

สมมติฐานข้อที่ 2 การเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้น้ำของเกษตรกรสมาชิกในด้านการบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมระบบส่งน้ำและการกระจายน้ำ

มีความสัมพันธ์กับปัจจัยเกี่ยวกับเกษตรกรสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำทุกเรื่องในด้าน 1) ด้านลักษณะพื้นฐานบางประการทางสังคม ได้แก่ อายุการเป็นสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ ความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่ม และความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองในกลุ่ม 2) ด้านลักษณะพื้นฐานบางประการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ขนาดเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรในเขตชลประทาน การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทานในฤดูแล้ง และรายได้จากภาคเกษตรที่คิดเป็นเงินสดต่อปี 3) ด้านสภาพทางกายภาพของพื้นที่รับน้ำ ได้แก่ ตำแหน่งพื้นที่รับน้ำในคูส่งน้ำ ลักษณะของพื้นที่รับน้ำ สภาพคูส่งน้ำเข้าแปลงนา และวิธีการรับน้ำ 4) ด้านการได้รับการส่งเสริมและการสื่อสาร ได้แก่ จำนวนครั้งในการได้รับคำแนะนำเรื่องการส่งน้ำและการซ่อมแซมคูส่งน้ำจากเจ้าหน้าที่ชลประทาน (ต่อปี) และโอกาสในการได้รับการอบรมและทัศนศึกษาดูงานเกี่ยวกับกลุ่ม 5) ความพึงพอใจของเกษตรกรสมาชิกต่อผลการดำเนินงานกลุ่ม และ 6) ด้านปัญหาของเกษตรกรสมาชิกและปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม ประกอบด้วย (1) ปัญหาของเกษตรกรสมาชิก ได้แก่ ปริมาณน้ำที่ได้รับเพื่อใช้ในแปลงไม่เพียงพอ การไม่ได้รับน้ำตามเวลาที่กำหนด และการไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบการรับน้ำของเกษตรกรสมาชิก (2) ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการ กลุ่มขาดความเข้มแข็งในการปฏิบัติงาน และการดำเนินงานกลุ่มไม่มีความต่อเนื่อง

1.6 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

กรอบแนวความคิดในการวิจัยครั้งนี้ ผสมผสานจากแนวความคิดในงานวิจัยที่เกี่ยวกับการชลประทาน สถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน และการเข้ามามีส่วนร่วม โดยได้แยกประเด็น เพื่อสร้างกรอบในการศึกษาวิจัยออกเป็นลักษณะพื้นฐานบางประการทางสังคมและเศรษฐกิจ สภาพทางกายภาพของพื้นที่รับน้ำ การได้รับการส่งเสริมและการสื่อสาร การได้รับประโยชน์ ความพึงพอใจของเกษตรกรสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำ ปัญหาของเกษตรกรสมาชิกและปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่มบริหารการใช้น้ำของเกษตรกรสมาชิก ในกิจกรรมที่ ประกอบด้วย 5 กิจกรรมหลัก ได้แก่ กิจกรรมด้านการกำหนดและการปฏิบัติตามกฎระเบียบ กิจกรรมด้านการจัดสรรน้ำและการกระจายน้ำ กิจกรรมด้านการบำรุงรักษานูรณะซ่อมแซมระบบส่งน้ำ และการกระจายน้ำ กิจกรรมด้านการพัฒนาและการส่งเสริมการผลิต และกิจกรรมด้านการตลาดและธุรกิจ ตลอดจนข้อเสนอนะของเกษตรกรสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำเกี่ยวกับการเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม ซึ่งผลการศึกษานำไปสู่ข้อเสนอนะให้เกษตรกรสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของกลุ่มบริหารการใช้น้ำมากขึ้น เพื่อพัฒนากลุ่มบริหารการใช้น้ำให้สามารถดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำให้มีความเข้มแข็ง และการพัฒนาการเกษตรชลประทานต่อไป

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ

เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ตรงตามวัตถุประสงค์แล้วผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ดังนี้

1.7.1 ทำให้ทราบข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงรูปแบบ วิธีการดำเนินงานเพื่อให้สมาชิกเข้ามีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่ม และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนส่งเสริมกลุ่มบริหารการใช้น้ำให้มีความเข้มแข็ง เตรียมพัฒนาเป็นสมาคมหรือสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ

1.7.2 เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาแนวทางในการวางแผน ปรับปรุงสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำ และพัฒนาการเกษตรชลประทานต่อไป